

Šis rizikos aprašas skirtas UAB FMĮ „INVL Finasta“ klientams. Dokumente trumpai aprašytos pagrindinės finansinės priemonės ir joms būdingiausios rizikos. Rekomenduojame, peržvelgus dominančią aprašo dalį, susipažinti ir su aprašo pabaigoje pateiktu rizikų sąrašu.

Finansinės priemonės būna labai įvairios ir kiekviena jų turi skirtingą riziką ir tikėtiną grąžą. Svarbu suprasti, kad šie du dydžiai paprastai susiję tiesiogiai – priemonės, kurios gali uždirbti didesnę grąžą, paprastai pasižymi didesniais vertės svyravimais, nei mažesne tikėtina grąža pasižyminčios finansinės priemonės. Taigi, didesnė tikėtina grąža reiškia ne tik didesnį galimą investicijų prieaugį, bet ir didesnę tikimybę, kad investicijų grąža bus neigiama. Priklausomai nuo rizikos dydžio, galima netekti dalies arba net visos investuotos sumos. Todėl renkantis investicijas būtina atsižvelgti ne tik į galimą pelningumą, bet ir į susijusias rizikas.

Grafikas pateikia iliustracinio pobūdžio informaciją apie kai kurių finansinių priemonių rizikos ir potencialios grąžos ryšį, tačiau individualių finansinių priemonių atveju eiliškumas gali skirtis.

Šis aprašas parengtas vadovaujantis priežiūros institucijos patvirtintų Investicinių paslaugų teikimo ir klientų pavedimų priėmimo ir vykdymo taisyklių 33 punktu. Aprašas skirtas tiek profesionaliajam, tiek neprofesionaliajam investuotojui. Vartojamos sąvokos yra apibrėžtos teisės aktuose.

1. INDĖLIAI

Indėliai – tai paprastas ir saugus būdas investuoti, taupyti ir laikyti pinigus siekiant išskaidyti investavimo riziką. Indėliai laikomi paprasčiausia investavimo priemone lėšoms nuo nuvertėjimo apsaugoti ir sutarto periodo pabaigoje gauti sutartą grąžą.

INDĖLIŲ TIPAI:

Terminuotas indėlis – tai būdas laikyti ir kaupti pinigų sumą pasirinktą laikotarpį ir už tai gauti nustatytas palūkanas.

Kaupiamasis indėlis – tai būdas taupyti bei papildyti lėšas be jokių apribojimų, o kiekvieną mėnesį priskaičiuojamos palūkanos pervedamos į indėlio sąskaitą ir vėl investuojamos (palūkanos mokamos kas mėnesį į tą pačią terminuotojo indėlio sąskaitą).

Privalumai investuotojui:

- Indėlio pelningumas žinomas iš anksto.
- Lietuvoje visi indėliai iki 100 tūkst. EUR draudžiami privalomu indėlių draudimu.

Investuotojo rizika:

Indėliai, kaip finansinis instrumentas, paprastai pasižymi mažiausia rizika bei mažiausia tikėtina grąža. Atsiimant indėlį anksčiau sutarto termino paprastai prarandamos sukauptos palūkanos, jei nebuvo nustatyta kitaip. Iš esmės vienintelis atvejis, kada gali kilti rizika neatgauti indėlio sumos – jį priėmusios finansinės institucijos (banko ar kredito unijos) nemokumo atvejis. Tačiau paprastai finansinės institucijos yra griežtai prižiūrimos atitinkamų institucijų, kurios nustato tam tikrus kriterijus, kurie privalo būti tenkinami. Lietuvoje veikiančių komercinių bankų ir kreditų unijų indėliai yra apdrausti privalomų indėlių draudimu, kurio maksimali suma yra 100 tūkst. eurų. Tad net ir indėlį priėmusios kredito institucijos nemokumo atveju nurodyta suma klientui būtų kompensuota draudimo.

Indėlių sertifikatai – savo pobūdžiu finansinis instrumentas primena indėlį ir yra saugus būdas investuoti, taupyti ir laikyti pinigus siekiant išskaidyti investavimo riziką. Kaip ir klasikiniai indėliai, indėlių sertifikatai garantuoja fiksuotą iš anksto apibrėžtą grąžą sutarto laikotarpio pabaigoje. Tačiau skirtingai nei klasikinis indėlis, indėlio sertifikatas gali būti perleistas kitam asmeniui ir (ar) parduotas bankui atgal anksčiau termino neprarandant jau sukauptų palūkanų, jeigu tai numatyta sertifikato emisijos sąlygose.

Privalumai investuotojui:

- Indėlio sertifikato pelningumas žinomas iš anksto.
- Likvidumas – galimybė parduoti sertifikatą anksčiau termino neprarandant sukauptų palūkanų jeigu tai numatyta sertifikato emisijos sąlygose.

Investuotojo rizika:

Indėlių sertifikatai, kaip finansinis instrumentas, paprastai pasižymi mažiausia rizika bei mažiausia tikėtina grąža. Iš esmės vienintelis atvejis, kada gali kilti rizika neatgauti indėlio sumos – jį priėmusios finansinės institucijos (banko ar kredito unijos) nemokumo atveju. Tačiau paprastai finansinės institucijos yra griežtai prižiūrimos atitinkamų institucijų, kurios nustato tam tikrus kriterijus kurie turi privalo būti tenkinami. Skirtingai nei standartiniai indėliai, indėlių sertifikatai nėra draudžiami privalomuoju indėlių draudimu.

2. OBLIGACIJOS

Obligacijos – vertybiniai popieriai, patvirtinantys įmonės, organizacijos, valstybės ar kito emitento, kuris juos išleido, skolą Jums (investuotojui). Investavimas nusiperkant obligacijų yra vienas pagrindinių investavimo būdų ir dažnai mažiau rizikingas, nei įsigyti dalį verslo (akcijų). Žinoma, neretai dėl šios priežasties galimas pelnas taip pat yra mažesnis. Investuodami į obligacijas Jūs iš anksto susitariate dėl palūkanų dydžio (obligacijų atkarpos), jų mokėjimo būdo, dažnumo ir skolos grąžinimo termino (obligacijų išpirkimo).

Palūkanos už obligacijas dažniausiai mokamos dviem būdais:

- palūkanos mokamos nustatytu dažnumu visą obligacijų galiojimo laikotarpį arba išmokama vienkartinė išmoka termino pabaigoje;
- obligacijos parduodamos su nuolaida (diskontuotos obligacijos) ir išperkamos už nominalią vertę.

Obligacijos pagal trukmę skirstomos į trumpalaikius (iki vienerių metų) ir ilgalaikius skolos vertybinius popierius (terminas ilgesnis nei vieni metai). Paprastai, kuo obligacijos terminas ilgesnis, tuo ji jautresnė rinkos palūkanų normos pokyčiams.

Vertinant obligacijas pagal emitentą, priimta laikyti, kad patikimų šalių (pvz. Vokietija, Prancūzija, JAV ir pan.) vyriausybės leidžiamos obligacijos yra saugiausios, tuo tarpu besivystančių šalių ir verslo įmonių skolos vertybiniai popieriai rizikingesni. Žinoma, visuomet gali būti išimčių ir tiksliau įvertinti padės reitingavimo agentūrų (pagrindinės – Moody's, Fitch ir S&P) nustatyti reitingai. Obligacijos turinčios reitingus nuo AAA iki BBB- laikomos pačiomis saugiausiomis, o jų emitentai patys patikimiausi. Žemesni kaip BB reitingai priskiriami rizikingesnėms obligacijomis ir kuo reitingas žemesnis, tuo investavimo rizika didesnė. Jeigu obligacija neturi nustatyto reitingo, tai reikėtų vertinti kaip padidintą riziką.

Taigi, jei įsigijote obligacijų ir ketinate jas laikyti iki išpirkimo, grąža bus žinoma iš anksto.

Jei Jums staiga prireiks pinigų anksčiau nei turi būti išperkamos obligacijos, ar uždirbsite, ar prarasite dalį investuotų pinigų, priklausys nuo tuometinio *obligacijų pajamingumo*. Obligacijų pajamingumas rodo jų rinkos kainą, išreikštą procentais, tam tikru metu ir priklauso nuo tuo metu esančių palūkanų normų, investuotojų lūkesčių, bendros ekonominės situacijos ir kt.

PAVYZDYS: tarkime, jūsų turimos obligacijos atkarpa yra 5 proc. O tuo metu, kai Jums netikėtai prireikė pinigų, rinkos palūkanos siekia 8 proc. Tai reiškia, kad analogiškos Jūsų turimoms obligacijos šiuo metu būtų išleidžiamos su 8 proc. atkarpa. Suprantama, kad Jūsų turimos obligacijos, už kurias mokama 5 proc. atkarpa, yra mažiau patrauklios investuotojams, todėl jų kaina būtų nukritusi.

Taigi, jei obligacijų neketinate laikyti iki išpirkimo, turėtumėte atkreipti dėmesį į tai, kad kintant rinkos sąlygoms, tiek pelnas, tiek nuostolis gali būti reikšmingi.

Privalumai investuotojui:

- Aiški investicijos grąža, jei obligacijos laikomos iki išpirkimo.
- Galimybė parduoti obligacijas antrinėje rinkoje anksčiau išpirkimo.
- Obligacijų kaina antrinėje rinkoje kinta priklausomai nuo tuometinės rinkos palūkanų normos, todėl yra galimybių gauti grąžą nelaikant obligacijų iki išpirkimo.

Investuotojo rizika:

Perkant obligacijas reikia visapusiškai įvertinti jas leidžiančios įmonės riziką taip, lyg būtų perkamos tos įmonės akcijos. Išimtimi galima laikyti valstybių obligacijas, nes valstybės bankrutuoja kur kas rečiau nei bendrovės.

Kaip ir akcijų, antrinės rinkos obligacijų kaina (pajamingumas) priklauso ir nuo jų likvidumo. Likvidumas – tai turimo aktyvo galimybė kuo greičiau ir kuo mažesnėmis sąnaudomis būti paverstam grynaisiais pinigais. Todėl kuo obligacijos likvidesnės, tuo labiau tikėtina, kad jomis prekiauti galima paprasčiau ir nepatiriant didelių nuostolių.

Obligacijų kainų svyravimą rinkoje keičiantis palūkanų normoms lemia likęs terminas iki obligacijos išpirkimo. Obligacijos, kurioms iki išpirkimo yra likę daugiau laiko, jautriau reaguoja į palūkanų normos pokyčius rinkoje. Investuojant į ilgesnio termino obligacijas galima daugiau uždirbti arba daugiau prarasti, jei jos bus parduodamos nelaukiant išpirkimo. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

3. INVESTICINIAI FONDAI

Investicinis fondas - tai daugelio investuotojų sunešti pinigai, kurie investuojami į akcijas, obligacijas, pinigų rinkos priemones, kitus vertybinius popierius ar jų derinius.

Pasirinkę investicinį fondą Jūs savo lėšas patikite fondo valdymo įmonei, kuri jį investuoja į įvairias finansines priemones. Kur ir kaip investuojamos patikėtos lėšos, priklauso nuo fondo investavimo strategijos. Pabrėžtina, kad fondo turtas yra atskirtas nuo valdymo įmonės turto, tad, net pastarajai bankrutavus, fondo turtas lieka investuotojams. Parduoti turimus investicinius vienetus dažniausiai galima fondo valdymo įmonei, o kai kurių fondų vienetais prekiaujama ir biržose.

Pagrindinės fondų rūšys pagal finansines priemones, į kurias jie investuoja:

- Pinigų rinkos priemonių fondai investuoja į saugias ir labai trumpo termino vyriausybės obligacijas, indėlių sertifikatus ir pan. Ši fondų rūšis pasižymi mažiausia rizika.

- Obligacijų fondai investuoja į įvairios trukmės, tipų ir emitentų skolos vertybinius popierius. Fondai gali specializuotis tam tikroje skolos vertybinių srityje, pvz. besivystančių rinkų vyriausybės skolos vertybiniai popieriai. Obligacijų fondų rizika priklauso nuo investavimo strategijos, tačiau šie fondai pasižymi santykinai nedidele rizika.
- Akcijų fondai investuoja į įmonių akcijas. Taikomos įvairios investavimo strategijos, kaip pavyzdžiui investavimas konkrečiame regione, arba konkrečioje industrijos šakoje, arba pasirenkant įmones pagal jų dydį ir pan. Akcijų fondai pasižymi didele rizika.
- Mišraus investavimo fondai investuoja į akcijas ir obligacijas. Proporcijos būna įvairios, pavyzdžiui 30 procentų į akcijas ir 70 procentų į obligacijas, ir nuo to priklauso fondų rizika.
- Fondų fondai investuoja ne tiesiogiai į vertybinius popierius, bet į kitus fondus. Tokiu būdu sukuriama dar didesnė diversifikacija. Šių fondų rizika priklauso nuo bendro investicijų rizikingumo, tai yra kokia dalis investicijų tenka rizikingoms investicijoms, kaip akcijos, o kokia dalis saugesnėms, tokioms kaip obligacijos.
- Alternatyvaus investavimo (angl. Hedge) fondai pasižymi tuo, kad naudoja sudėtingas investavimo strategijas ir jų įvairovė yra labai plati. Gali būti investuojama į įvairias finansines priemones. Šių fondų rizika gali būti tiek labai žema, tiek labai aukšta.
- Privataus kapitalo (angl. Private equity) fondai investuoja tiesiogiai (ne per biržą) pirkdami ir parduodami įmones ir verslus. Šių fondų rizika yra labai aukšta.
- Kiti alternatyvių turto klasių fondai - nekilnojamo turto, žaliavų, valiutų fondai ir pan. Šie fondai specializuojasi investuodami į tam tikro turto rūšį ir paprastai jų rizika yra labai aukšta.

Fondai gali būti atviro ir uždaro tipo. Atviro tipo fondai leidžia investuotojams bet kada pradėti ar papildomai investuoti ir atitinkamai atsiimti dalį ar visas investicijas. Tuo tarpu uždaro tipo fondai turi nustatytą terminą, kada priimamos investicijos (paprastai fondo sukūrimo pradžioje), o vėliau fondas nebeprima naujų investicijų. Atsiimti lėšas iš uždaro fondo galima tik praėjus nustatytam laikotarpiui, pavyzdžiui 5, 8 ar 10 metų. Kiekvienas uždaras fondas laikotarpį, kuriam praėjus bus galima atsiimti lėšas, nustato skirtingai pagal savo investicijų specifiką.

Reitingavimo agentūros (žinomiausios yra Morningstar ir Lipper) suteikia investuotojams papildomos informacijos. Jos vertina fondus, atsižvelgdamos į praeities rezultatus, riziką, mokesčius, fondo valdymo kokybę ir (ar) kitus parametrus. Reitingas nustatomas pagal grupės, kuriai priskirtas fondas, santykinius rezultatus. Todėl geras ar prastas fondo įvertinimas reiškia ne kiek apskritai geras ar prastas fondas, bet lyginant su kitais ten pat investuojančiais ar panašią investavimo strategiją taikančiais fondais.

Privalumai investuotojui:

- Lėšos patikimos valdyti profesionalams, tad Jums pačiam nereikia aktyviai sekti įvykių rinkoje.
- Galima rinktis fondą su strategija labiausiai atitinkančia Jūsų rizikos profilį.
- Gaunate diversifikuotą finansinių priemonių portfelį.

Investuotojo rizika:

Investiciniam fondui patikėtas lėšas valdo valdytojas ar valdymo įmonė, todėl pirmiausia reikia atsižvelgti į valdytojo ar valdymo įmonės patirtį, kompetenciją ir patikimumą.

Fondas valdomas pagal iš anksto apibrėžtą investavimo strategiją, su kuria galite susipažinti fondo dokumentuose, tačiau tai nereiškia, kad esate apsaugoti nuo rizikos ir galimų nuostolių. Net mažiausios rizikos investiciniai fondai, pavyzdžiui, pinigų rinkos ar obligacijų, keičiantis rinkos sąlygoms gali prarasti dalį vertės ir Jūs galite atgauti mažiau, nei investavote.

Investicinių fondų rizika dažniausiai yra mažesnė nei pavienių investicijų, nes jų investicijos gali būti diversifikuotos pagal turto klases, sektorius, regionus ir kitais aspektais. Kitaip tariant, investicinio fondo lėšos investuojamos į įvairias finansines priemones ir tikimybė, kad visiems emitentams, išleidusiems šias finansines priemones, pradės nesisekti vienu metu, yra daug mažesnė, nei vertinant atskiro emitento tikimybę. O jeigu vienam ar keliems emitentams nesiseka, tai jų įtaka bendram portfelio rezultatui būtų atsveriamą kitų, sėkmingiau dirbančių, emitentų rezultatų. Jei investicinis fondas investuoja įvairiose šalyse ir skirtinguose sektoriuose, tai dar labiau mažėja rizika. Jei fondo strategijoje numatyti investuoti į akcijas, obligacijas ir kitas turto rūšis, tai rizika sumažėtų ir turto klasių aspektu.

Tad prieš priimant investicinį sprendimą rekomenduojame atidžiai išnagrinėti investicinio fondo strategiją ir taisykles. Jeigu fondas investuoja užsienio rinkose, gali būti patiriama ir valiutų rizika. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

4. BIRŽOJE PREKIAUJAMI FONDAI

Biržoje prekiaujami fondai (angl. *exchange traded funds, ETF's*) – tai investiciniai fondai, kuriais yra prekiaujama biržoje. Paprastai šie fondai yra valdomi pasyviai, tad pasižymi mažesniais valdymo mokesčiais. ETF gali sekti tiek tam tikro biržos indekso (pavyzdžiui S&P 500), tiek konkretaus sektoriaus indekso (pavyzdžiui bankų ar farmacijos bendrovių akcijos) sudėtį ar turto klasės (pavyzdžiui valiuta ar obligacijos) kainas.

Be tiesioginio indekso vertę sekančių ETF, gali būti konstruojami sudėtingesni ETF, pavyzdžiui:

- Atvirkštiniai ETF (angl. *inversed ETF*) – jų kaina juda priešinga kryptimi nei finansinis instrumentas, su kuriuo siejami atvirkštiniai ETF;
- ETF su skolos svertu (angl. *leveraged ETF*) – tokio ETF vieneto kaina kinta kelis kartus daugiau nei bazinė finansinė priemonė, kuria atkartoja ETF;
- Atvirkštiniai ETF su skolos svertu – abiejų ankščiau paminėtų fondų savybes turintis ETF.

Privalumai investuotojui:

- Galimybė investuoti į investicijų krepšelį, atkartojantį norimą indeksą.
- Paprasčiau pirkti ir parduoti visą krepšelį, nei valdyti atskirų finansinių priemonių paketą.
- ETF yra valdomi pasyviai, todėl šių fondų valdymo kaštai paprastai būna mažesni nei įprastų investicinių fondų.

- ETF suteikia galimybę uždirbti ne tik iš brangstančių, bet ir pingančių finansinių priemonių.

Investuotojo rizika:

Kaip ir kitų finansinių priemonių, ETF vieneto kaina gali tiek kilti, tiek kristi priklausomai nuo rinkose tuo metu susiklosčiusios situacijos.

Indekso sekimo paklaidos rizika – dėl investavimo specifikos ETF vieneto kaina ne visada tiksliai atkartoja sekamo indekso kainos kitimą. ETF kaina gali pasikeisti tiek daugiau, tiek mažiau palyginti su lyginamuoju indeksu. Paprastai ETF geriausiai atkartoja bazinio krepšelio kainos kitimą trumpu laikotarpiu, tad nėra tinkami ilgalaikiam investavimui.

Svarbu išsiaiškinti ETF naudojamą investavimo strategiją, todėl būtina įdėmiai susipažinti su fondo prospektu, kuriame nurodomas konkretus investavimo objektas, rizikos, mokesčiai ir kita aktuali informacija būdinga konkrečiam ETF. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

5. AKCIJOS IR DEPOZITORIUMO PAKVITAVIMAI

Akcijos – tai įmonės nuosavybės dalis. Kitaip, nuosavybės vertybiniai popieriai, patvirtinantys jų savininko (akcininko) teisę dalyvauti valdant bendrovę, gauti dividendus ir kitas įstatymų numatytas teises.

Investavimas į akcijas yra vienas iš dviejų pagrindinių investavimo būdų (antrasis - skolinti lėšas verslui, tai yra pirkti obligacijas). Investuojant į akcijas yra įsigijama verslo dalis ir net įsigiję tik vieną akciją, Jūs tampate to verslo bendrasavininku. Šis investavimo būdas laikomas rizikingesniu nei į obligacijas, nes investicijų grąža priklausys ir nuo verslo sėkmės. Tačiau akcijos yra neterminuotos ir jų grąža nėra apribota išankstinio susitarimo, kaip obligacijų atveju, todėl sėkmingo investavimo atveju turėsite galimybę gauti didesnę grąžą.

Akcijos būna kelių rūšių ir klasių, nuo kurių priklauso, kokias teises įgysite. Pagrindinės rūšys yra šios:

- privilegijuotosios akcijos – dažniausiai nesuteikia balso teisės visuotiniame akcininkų susirinkime, tačiau garantuoja didesnius, dažnai iš anksto nustatyto dydžio dividendus.
- paprastosios vardinės akcijos – sudaro pagrindinę bendrovės akcijų dalį. Visos paprastosios vardinės akcijos suteikia balsavimo teisę ir teisę į dividendus, jeigu nusprendžiama juos mokėti.

Vertinant investicijas į akcijas ir jų grąžą svarbu skirti dvi sąvokas: akcijų vertė ir akcijų kaina.

- **Akcijų vertė** rodo įmonės turto vertę, atėmus įmonės įsipareigojimų vertę ir pridėjus tikėtino pelno vertę.
- **Akcijų kaina** (suma, už kurią perkate ar parduodate) atspindi akcijų vertę ir investuotojų lūkesčius, bendras ekonomikos tendencijas ir kt.

Depozitoriumų pakvitavimai – tai vertybiniai popieriai, kuriais nurodoma nuosavybės teisė į kitoje biržoje kotiruojamus vertybinius popierius. Pavyzdžiui, tarkime akcija yra registruota Kinijoje, o depozitoriumo išleistais pakvitavimais prekiaujama Londono biržoje. Tokiu būdu palengvinamas akcijų įsigijimas Londono biržos dalyviams, nes depozitoriumo pakvitavimai patvirtina akcijų turėjimą ir suteikia tokias pačias teises, kaip ir tiesiogiai įsigijus įmonės akcijų Kinijos biržoje.

Privalumai investuotojui:

- Įgyjamos tokios pačios teisės, kaip ir tiesiogiai įsigijus vertybinius popierius, pavyzdžiui, gaunama balso teisė ir galimybė gauti įmonės pelno dalį dividendų pavidalu (paprastųjų akcijų atveju).
- Depozitoriumo pakvitavimų pagalba galima įsigyti vertybinius popierius, kuriuos galbūt būtų sudėtinga įsigyti jų pirminio kotiravimo biržoje.

Investuotojo rizika:

Akcijų kaina priklauso tiek nuo vidinių, tiesiogiai su verslu susijusių, tiek nuo išorinių, tokių kaip konkurentų veiksmai ar reguliavimas, veiksnių bei rinkose vyraujančių investuotojų lūkesčių, kuriuos sunku iš anksto numatyti ir įvertinti.

Be minėtų veiksnių, akcijų kaina priklauso ir nuo jų likvidumo biržoje. Kuo akcijos likvidesnės, tuo labiau tikėtina, kad bus patiriamos mažesnės pirkimo ar pardavimo sąnaudos. Likvidumas tampa itin svarbus, kai perkama ar parduodama daug akcijų, nes esant mažam likvidumui, pirkimo ar pardavimo procesas gali užtrukti ir pareikalauti papildomų sąnaudų.

Kadangi vienas svarbiausių investavimo etapų yra investicijų priežiūra, svarbu iš anksto pasitikrinti, kokią galima gauti informaciją apie akcijų kainas, bendrovių rezultatus ir kitas aktualias naujienas, taip pat išsiaiškinti informacijos gavimo būdus bei dažnumą.

Depozitoriumo pakvitavimų kaina gali nesutapti su vertybinių popierių, kurių pagrindu išleisti depozitoriumo pakvitavimai, kaina. Todėl investuotojas gali papildomai pralošti arba išlošti dėl esamo kainų nesutapimo.

Investicijų į akcijas rizika yra didelė – jei įmonė bankrutuoja, galima prarasti visą investuotą sumą. Akcijoms yra būdingos daugelis investavimo rizikų: kredito, valiutos, investavimo momento pasirinkimo ir kitos. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

6. IŠVESTINĖS, STRUKTŪRINĖS FINANSINĖS PRIEMONĖS

Išvestinės finansinės priemonės – tai visa grupė finansinių produktų kurių vertė priklauso nuo kitų finansinių priemonių vertės, su kuriomis jos yra susietos. Jas kuria ir parduoda tie rinkos dalyviai kurie yra linkę prisiimti atitinkamą riziką dėl už jų slypinčio pagrindinio aktyvo kainos pokyčio. Išvestinės finansinės priemonės kitų rinkos dalyvių dažnai yra naudojamos apsidrausti nuo nepalankaus kurio nors aktyvo kainos

pokyčio rizikos, pvz. įmonė gali apsidrausti nuo valiutos pabrangimo, kai ateityje jai reikės atsiskaiyti su tiekėju iš užsienio už prekes. Jais taip pat sukuriama rinka objektams, kuriais fiziškai sunku ar visai neįmanoma prekiauti, pvz. sutarys, kurios priklauso nuo oro sąlygų. Dažnai išvestinės finansinės priemonės investuotojų yra naudojamos spekuliaciniais tikslais.

Pagal sutarties objektą išvestinės finansinės priemonės dažniausiai siejamos valiutomis, akcijų kainoms, palūkanų normoms, žaliavų kainoms ar skolinių įsipareigojimų vykdymu.

Išvestinėmis finansinėmis priemonėmis gali būti prekiaujama tiek biržoje, tiek už jos ribų.

Už biržos ribų paprastai prekiaujama šiomis išvestinėmis priemonėmis:

- **Išankstiniai sandoriai** (angl. *forwards*) – tai sutartis, kad praėjus apibrėžtam laikui tarpui viena iš sutarties pusių pirks, o kita parduos finansinį ar fizinį aktyvą (sutarties objektą) už sandorio dieną nustatytą kainą. Atėjus sutarties vykdymo laikotarpiui, priklausomai nuo to, kokia yra reali sutarties objekto kaina viena iš sandorio pusių gali gauti pelną, o kita patirti nuostolį.
- **Apsikeitimo sandoriai** (angl. *swaps*) – tai susitarimas tarp dviejų šalių po tam tikro laiko tarpo apsikeisti pinigų srautais, kurie pavyzdžiui gali priklausyti nuo palūkanų normos ar valiutos kurso skirtumų skirtingose šalyse.

Biržoje prekiaujama standartizuotos formos išvestinėmis finansinėmis priemonėmis, tai:

- **Ateities sandoriai** (angl. *futures*) – ateities sandoris savo turiniu yra toks pat kaip išankstinis sandoris (angl. *forward*), tačiau nuo pastarojo skiriasi tuo, kad turi standartizuotas charakteristikas, juo yra prekiaujama biržoje ir jis turi antrinę rinką, t.y. ateities sandorį galima pirkti ar parduoti biržoje anksčiau nei baigiasi jo galiojimo terminas.
- **Pasirinkimo sandoriai** (angl. *options*) – opcionas yra ateities sandorio sudėtingesnė forma, kai viena iš sandoryje dalyvaujančių pusių sukakus terminui gali pasirinkti ar nori vykdyti sutarties sąlygas. Pasirinkimo sandoriai gali būti tiek pirkti (angl. *call option*), tiek parduoti (angl. *put option*) fizinius ar finansinius aktyvus tam tikru laiko momentu už tam tikrą kainą.

Privalumai investuotojui:

- Leidžia persikirstyti nepalankaus galimo kainos pokyčio riziką tarp mažiau ir labiau riziką norinčių prisiimti rinkos dalyvių.
- Vienas iš būdų investuoti, spekuliuoti dominančioje rinkoje.

Investuotojo rizika:

Išvestinės finansinės priemonės sudaro galimybę daug uždirbti net ir iš mažų su jomis susieto turto kainų pokyčių. Tačiau susiklosčius nepalankiai situacijai, ypač jei investuojant į išvestines finansines priemones buvo naudojamos skolintos lėšos, nuostoliai taip pat gali būti itin dideli. Todėl paprastai investuoti į išvestines finansines priemones patartina tik gerai finansų rinkas išmanantiems asmenims. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

Struktūrinės obligacijos – šiuos vertybinius popierius sudaro obligacijos ir kiti finansiniai aktyvai (dažnai išvestinės finansinės priemonės), taigi nuo paprastųjų struktūrinės obligacijos skiriasi tuo, kad už jas mokamos palūkanos priklauso nuo kitų finansinių aktyvų (akcijų, žaliavų ir kt. rinkų) gražos.

PAVYZDYS: jei struktūrinės obligacijos laikomos iki išpirkimo, jų obligacijų dalis apsaugo investuotą sumą. Pavyzdžiui, įsigijote 100 EUR nominalios vertės 2 metų struktūrinių obligacijų, kurių palūkanos priklauso nuo naftos kainų svyravimų, t. y. jei nafta brangsta – Jūs uždirbate. Šias obligacijas ketinate laikyti iki išpirkimo. Po 2 metų tikrai atgausite investuotus 100 EUR ir, jei kilo naftos kainos, Jums bus sumokėtos palūkanos.

Suprasti, kaip generuojama struktūrinių obligacijų graža, padeda *investavimo koeficientas*. Tarkime, kad Jūsų įsigytų struktūrinių obligacijų investavimo koeficientas lygus 100 proc. Taigi, jei po metų naftos kaina išaugo 20 proc., Jūsų uždarbis irgi turėtų būti 20 proc., arba 20 EUR, tačiau jis priklauso ir nuo obligacijos kainos. Obligacijos kaina lygi diskontuotos metų obligacijos kainai pagal tuometinį rinkos pajamingumą (plačiau apie tai žr. aprašo dalyje Obligacijos). Tarkime, kad metų obligacijų pajamingumas lygus 5 proc. Tuomet Jūsų turimos struktūrinės obligacijos kaina yra lygi obligacijos kainos (95,24 EUR (100 EUR / (1 + 5 proc.) = 95,24) ir finansinio aktyvo (naftos) dalies kainos (20 EUR) sumai, t. y. 115,24 EUR (95,24 + 20 = 115,24). Ar Jums pavyks parduoti turimas struktūrinės obligacijas už tokią kainą, priklauso ir nuo jų likvidumo. Kuo struktūrinės obligacijos likvidesnės, tuo didesnė tikimybė, kad jas pavyks parduoti už panašią į apskaičiuotą kainą.

Kita vertus, jei naftos kaina būtų nukritusi 20 proc., Jūsų struktūrinės obligacijos kainuotų tiek pat, kiek diskontuota metų trukmės obligacija, t. y. 95,24 EUR. Dėl šios priežasties struktūrinės obligacijos yra rizikingesnės nei paprastosios, nes turi ne tik kelių finansinių aktyvų gerąsias savybes, bet ir jų riziką.

Investuotojo rizika:

Struktūrinės obligacijos yra labiau rizikingos nei paprastosios, nes jei, nusprendus parduoti iki išpirkimo, pasikeičia rinkos sąlygos, galima negauti palūkanų ir patirti nuostolį. Visgi rizika yra mažesnė nei dalies struktūrinių obligacijų sudarančių finansinių aktyvų (pavyzdžiui, naftos), nes išlaikius struktūrinės obligacijas iki išpirkimo, atgaunama investuota suma. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

Sandoris dėl skirtumo (angl. *contract for difference, CFD*) – tai susitarimas tarp dviejų pusių po apibrėžto termino sumokėti kainos skirtumą tarp dabartinės ir būsimos aktyvo kainos. Tokiu būdu investuotojai turi galimybę spekuliuoti norimos finansinės priemonės kainos pokyčiais, patys jos net neįsigydami. Tai yra lošimas ir rizikuojama žymiai stipriau – nesėkmės atveju galima prarasti visas investicijas.

Investuotojas prisiima riziką, kad finansinės priemonės kainai pasukus nepalankia linkme, bus patirtas nuostolis. Išsamesnis rizikų sąrašas pateikiamas šio aprašo gale.

7. INVESTAVIMAS IR SKOLINTOS LĖŠOS

Pardavimas skolon (angl. *short selling*) – tai veiksmas kai investuotojas pasiskolina finansines priemones iš trečiojo asmens ir pasižada jas gražinti po susitaro termino. Investuotojai taip daro kai tikisi, kad pasiskolintos finansinės priemonės kaina sutartą dieną bus mažesnė. Tad bus galima gražinti pasiskolintas finansines priemones pigiau ir uždirbti iš kainos skirtumo.

Šiuo atveju investuotojas turi atsižvelgti ir į tikimybę, kad pasiskolinta finansinė priemonė pabrangs per sutartą laikotarpį. Tokiu atveju rinkoje teks daugiau atpirkti ir gražinti pasiskolintas finansines priemones.

Atpirkimo sandoris (angl. *Repurchase agreement*) – vienas iš būdų trumpam pasiskolinti lėšų, juo suteikiama paskola, užstatu perduodant turimas finansines priemones. Jei, pavyzdžiui, turite obligacijų ir norite jas išlaikyti iki išpirkimo, bet Jums prireikė pinigų – galite sudaryti atpirkimo sandorį, t. y. pasiskolinti iš banko pinigų, užstatydami turimas obligacijas.

Viena vertus, tai gana paprastas būdas gauti kreditą, kita vertus – tai gali būti sudėtingas finansinis instrumentas, keliantis didesnę nei įprastos paskolos riziką. Kokį atpirkimo sandorį sudarysite, priklauso nuo to, kokiu tikslu skolinsitės.

Jei skolinatės kasdienėms išlaidoms:

Šiuo atveju atpirkimo sandorių rizika yra panaši į paskolos, tačiau didesnė dėl užstato. Pavyzdžiui, imdami būsto paskolą Jūs užstatote būstą. Pagrindinė rizika šiuo atveju yra Jūsų pajamų sumažėjimas. O užstačius minėtas obligacijas, atsiranda dar viena reikšminga rizika – užstato vertės. Namo vertė, lyginant su obligacijų, svyruoja mažiau, rečiau, o pokyčiai užsitęsia ilgiau. Minėtų obligacijų kaina svyruoja kasdien ir gali smarkiai pakisti, tad jei ji nukris žemiau sandorio sutartyje nustatytos ribos – Jums teks papildomai įnešti pinigų (sumokėti garantinę įmoką) arba užstatyti dar turimų finansinių priemonių, kad užtikrintumėte skolos gražinimą. Kuo stipriau svyruos minėtų obligacijų vertė, tuo didesnė rizika, kad teks sumokėti garantinę įmoką.

PAVYZDYS: tarkime, turite 1 000 EUR vertės obligacijų, jas užstatote ir gaunate 900 EUR paskolą. Bankas nustato 80 proc. vertės ribą t.y. užstatytų obligacijų vertė negali kristi žemiau 800 EUR ribos. Kitą dieną Jūsų obligacijų vertė nukrenta 30 proc. iki 700 EUR. Bankas pareikalauja papildomai įnešti 100 EUR, kad būtų pasiekta nustatyta minimali vertė.

Jei skolinatės investuoti:

PAVYZDYS: tarkime, kad Jūs skolinatės, nes norite dar daugiau investuoti į minėtas obligacijas. Pasiskolintus pinigus iškart investuojate į tas pačias obligacijas. Tokiu atveju Jūs turite 1 900 EUR vertės obligacijų ir 900 EUR paskolą. Jeigu obligacijų vertė kitą dieną nukrenta 30 proc., Jūs turite $1\,900 \times (100 \text{ proc.} - 30 \text{ proc.}) = 1\,330$ EUR vertės obligacijų ir 900 EUR paskolą, taip pat įsipareigojate papildomai įnešti EUR litų garantinės įmokos.

Jei minėtų obligacijų vertė nukristų ir nebūtumėte sudarę atpirkimo sandorio, Jūsų turtas būtų $1\,000 \times (100 \text{ proc.} - 30 \text{ proc.}) = 700$ EUR. Sudarius atpirkimo sandorį investavimo tikslais, Jūsų turtas būtų $1\,900 \times (100 \text{ proc.} - 30 \text{ proc.}) - 900 = 430$ EUR.

Investuotojo rizika:

Atpirkimo sandorio atveju jei investuotojas vis skolinasi ir gautas lėšas investuoja į tas pačias finansines priemones, jis gali sukurti tokią finansinę struktūrą, kada net labai maži turimų finansinių priemonių kainos svyravimai gali lemti viso investuoto turto praradimą.

Dalyvaujant skolintoms lėšoms ar finansinėms priemonėms, rizikuojama ne tik nuosavais pinigais, bet ir pasiskolintomis lėšomis, kurias vis tiek reikės gražinti.

Bet kuriuo atveju, prieš sudarydami atpirkimo sandorį, su investicijų konsultantu turėtumėte tiksliai išsiaiškinti visas sandorio sąlygas ir įvertinti savo galimybes prisiimti aprašytą riziką.

8. RIZIKŲ GRUPĖS

Visos ar dalis šių rizikų taikytinos aukščiau išvardintoms finansinėms priemonėms:

Kapitalo rizika – tai rizika, kad investuotojas praras visas investuotas lėšas arba jų dalį. Ši rizika yra tiesiogiai susijusi su konkrečios finansinės priemonės rinkos savybėmis (likvidumo, pasiūlos ir paklausos santykiu ir pan.). Ši rizika nėra tiesiogiai susijusi su emitentu (žr. kredito riziką), ji labiau siejama su investavimo aplinkybėmis.

Infliacijos rizika – rizika, kad dėl kylančių įvairių vartojimo prekių ir paslaugų kainų sumažės pinigų perkamoji galia, t. y. už tam tikrą pinigų sumą bus galima nupirkti mažiau.

Pasirinkimo rizika – net ir esant itin palankioms rinkos perspektyvoms bei geroms investicijų objekto charakteristikoms, vis tiek išlieka tikimybė, kad investicija į pasirinktą finansinį instrumentą nepateisins lūkesčių.

Kredito rizika – rizika, kylanti dėl galimo emitento finansinės padėties pablogėjimo. Ši rizika tiesiogiai siejama su emitentu.

Kainų skirtumo rizika – rizika, kad atsiras skirtumas tarp pirkimo ir pardavimo kainų, kuris gali lemti, kad finansinė priemonė bus parduotas pigiau (ar įsigyta brangiau) ir tai sumažins potencialią investicijos gražą.

Rinkos rizika – rizika, susijusi su bendraisiais visai finansinių priemonių rinkai įtakos turinčiais veiksniais, pvz., ekonomine šalies situacija, nacionalinių valiutų kursų nestabilumu, bazinių palūkanų normų pokyčiu ir pan.

Investavimo momento pasirinkimo rizika – rizika pasirinkti nepalankų momentą pirkti ir parduoti finansinę priemonę (t. y. svyruojant finansinių priemonių rinkos kainoms, perkama brangiau negu galima nupirkti, parduodama pigiau, negu galima parduoti).

Perinvestavimo rizika – investuojantieji į obligacijas siekia vienerius ar kelerius metus gauti pastovias pajamas, todėl jie rizikuoja, kad tuo metu negalės perinvestuoti iš investicijos gaunamų lėšų net į tokio pat pelningumo investicijas.

Likvidumo rizika – rizika, kad investuotų lėšų nebus galima atsimiti norimu laiku, pvz., dėl to, kad tuo metu nėra norinčiųjų pirkti akcijas. Šiuo požiūriu svarbu investuoti likvidžioje rinkoje.

Valiutos rizika – rizika, kad dėl nepalankaus valiutos kurso gali sumažėti bendroji investicijų grąža, kai investuojama į užsienio šalies, kurios valiutos kursas yra kintantis, finansines priemones.

Sisteminė rizika – tikimybė, kad vienos finansų maklerio įmonės, kredito įstaigos ar investuotojo nemokumas turės neigiamos įtakos daugeliui finansų maklerio įmonių, kredito įstaigų ar investuotojų.

Teisinio reguliavimo rizika – rizika dėl netikėtų šalies teisės aktų nuostatų patirti nuostolių. Todėl prieš investuojant svarbu pasidomėti tos rinkos, į kurią ketinama investuoti, teisiniu reguliavimu, ypač kai investuojama į mažai žinomos šalies rinką.